

Iniciativa për KOMRA
Inicijativa za REKOM
Иницијатива за РЕКОМ
Initiative for RECOM
Pobuda za REKOM

OFFICES / КАНЦЕЛАРИИ / KANCELARIJE / КАНЦЕЛАРИЈЕ / URADI / UREDI / УРЕДИ / ZYRAT

Beograd: Koalicija za REKOM
c/o Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, 11000 Beograd, Srbija
tel. +381 (0)11 33 49 766; fax: +381 (0)11 3232 460
e-mail: office@hlc-rdc.org

Ljubljana: Koalicija za REKOM
c/o Mirovni inštitut, Metelkova 6, 1000 Ljubljana, Slovenija
tel. + 386 (1)234 7720; telefaks: + 386 (1)234 7721
e-mail: rekom@mirovni-institut.si

Podgorica: Koalicija za REKOM
c/o Centar za građansko obrazovanje
Njegoševa 36/I, 20 000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 665 327; fax: +382 (0)20 665 112
e-mail: info@cgo-ccce.org

Прилеп: Канцеларија на Коалиција за РЕКОМ
c/o Здружение на граѓани „Мировна акција“
нас. Димо Наредникот А1/2/31, 7500 Прилеп, Македонија
телефон/телефакс: +389 (0)48 401 888
e-mail: mirovnaakcija@gmail.com

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Fondi për të Drejtën Humanitare
Eqrem Cabej 7a, 10000 Prishtine, Kosovo
tel/fax: +381 (0)38 243 488, +381 (0)38 243 490
e-mail: office.ks@hlc-kosovo.org

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Qendra për Hulumtim
Dokumentim dhe Publikim (QHDP)
Rr. Ulpiana U-1, H 8/1, Prishtinë, 10000, Kosovë
tel. +381 (0)38 553 753; cel: +377 (0)45 321 545
E-mail: crdp.ks@gmail.com

Sarajevo: Koalicija za REKOM
c/o Udruženje/udruga BH Novinari
Kralja Tvrtka 5/5, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
tel/fax: +387 (0)33 223 818, +387 (0)33 443 072
e-mail: bhnovinari@bhnovinari.ba

Zagreb: Koalicija za REKOM
c/o Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću
Kuća ljudskih prava
Selska cesta 112c, HR-10000 Zagreb
tel. +385 (0)1 457 2398; fax: +385 (0)1 457 2399
e-mail: kontakt@documenta.hr

Zvornik: Koalicija za REKOM
c/o Centar informativno-pravne pomoći
Vuča Karačića 148
75400 Zvornik, Bosna i Hercegovina
tel/fax +387 (0)56 210 412
mob. +387 (0)65 520 338
e-mail: cipp@teol.net и cipp@rstel.net

www.zarekom.org

Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama o Inicijativi za osnivanje REKOM

Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010.

Regionalne konsultacije sa predstavnicima verskih zajednica i crkava organizovali su Udruženje *BH novinari* i Centar informativno-pravne pomoći, članice Koalicije za REKOM iz BiH. U radu skupa je učestvovala 51 osoba, crkveni velikodostojnici, predstavnici verskih zajednica, nevladinih organizacija i akademskih institucija. Među njima i posmatrači iz ambasada Makedonije i Hrvatske, kao i iz međunarodnih organizacija - UNDP, Misije OSCE u BiH, Delegacije Evropske komisije u BiH.

Zbog organizacionih propusta konsultacijama nisu prisustvovali učesnici sa Kosova, kao ni predstavnici SPC iz Srbije i sa Kosova i Katoličke crkve iz Hrvatske. Organizator je bio primoran da predstavnika CPC mitropolita Mihaila zamoli da odustane od učešća zbog uslovljavanja predstavnika SPC i Katoličke crkve. Raspravom je dominirala podrška osnivanju REKOM-a, a odvijala se u izrazito tolerantnom duhu i dobroj, konstruktivnoj atmosferi koja je ukazivala na istinsku potrebu crkava i verskih zajednica da sarađuju u ovom procesu. Mediji su pokazali veliko interesovanje za konsultacije, koje je pratilo više od 20 novinara iz celog regiona. RTS i dnevnik Blic su poslali ekipe iz Beograda, a iz Hrvatske portal Križ života.

Pregled predloga, mišljenja i preporuka

Imamo li snage za potresne ispovjesti drugih? I srpske rane bole.

...među njima je bila visoka mršava djevojka sa amputiranom lijevom nogom, koja je sva u znoju vježbala prve korake. Duboko me potreslo njezino ispačeno lice. Tada sam zorno doživio da i srpske rane bole. Ponavljam, i srpske rane bole. Zato je potrebna i poželjna Regionalna komisija za iznošenje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava u zemljama, nastalim osamostaljenjem od bivše Jugoslavije. Posebno je potrebna rodbini poubijanih i nestalih iz svih triju naroda u Bosni i Hercegovini. (...) Imamo li poštovanje i strpljivosti da čujemo ispovjesti drugih o potresnoj istini, o posljednjim danima njihovih masakriranih i nestalih. (Msg. Mato Zovkić, Vrhbosanska nadbiskupija, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Da se utvrde činjenice o svim žrtvama ratova 1991 – 2001. na području bivše Jugoslavije • Da se utvrde činjenice o svim žrtvama ratova 1991 – 2001. na području bivše Jugoslavije • To establish the facts related to all the victims of the wars waged on the territory of the former Yugoslavia in the period 1991 – 2001 • Да се одреде фактите за сите жртви на војните 1991 – 2001. во поранешна Југославија • Faktet mbi të gjitha viktimat e luftërave të viteve 1991 – 2001 në hapësirat e ish-Jugosllavisë • Za ugotavljanje in prezentiranje dejstev o vseh žrtvah vojn 1991 – 2001. v nekdanji Jugoslaviji

Uvažavanje istine i pravde uslov su za podršku REKOM-u.

Islamska zajednica će sudjelovati u svim projektima poput REKOM-a pod uslovima uvažavanja istine i pravde, a to su:

- 1. Priznavanje genocida na osnovu Međunarodnog suda pravde, a to podrazumjeva zakonsku zabranu negiranja genocida poput zakona o zabrani negiranja holokausta,*
- 2. Privođenje svih osumnjičenih za ratne zločine sudu u Hagu, kao što su Ratko Mladić i Goran Hadžić,*
- 3. Nadoknada za nanešenu duševnu bol i materijalnu štetu genocida, žrtvama genocida kojeg su posebno muslimani, Bošnjaci doživjeli širom Bosne i Hercegovine, a posebno u Srebrenici. (Husein ef. Smajić, muftija Sarajevski, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)*

Vreme je da se sastanu verski poglavari.

Evo danas se sastaje predsednik Tadić sa hrvatskim predsednikom. Ali, potrebni su trojni sastanci, i sa bosanskim predsednikom. To bi svima značilo nešto, i šire, naravno. Treba isto tako i verske vođe da se susretnu, a tačno je da se nije patrijarh Irinej još susreo ni sa zagrebačkim nadbiskupom, niti sa reis-el-ulemom.. Moramo imati i te susrete. Simbolika mnogo znači u današnjem svetu. (...) (Živica Tucić, verski analitičar, Verska informativna agencija, Beograd, Srbija, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Na redu je dalja gradnja REKOM-a. Moramo priznati istinu o drugome.

I sada to pitanje kakav odnos imati prema tim nevinim žrtvama? Jer ako je neko sam molio za neki ideal, staviti svoj život na kocku, možemo ga poštivati kao onog koji daje svoj život, ali treba se zapitati koje posljedice imaju zapravo ovaj puta oni koji su nevini. A žrtve su, i to tako da ih se čak zlorabi u smislu prebrojavanja, skrivanja itd. Stoga drugi korak mislim da je iznad svega i uvijek prva istina....

vidim usvaja se i predlaže Statut rada REKOM-a, što je svakako korak dalje od samo deklaracije... I zato je vrlo važan doprinos kršćanskih crkava, teologije otkupljenja, oslobođenja, na koncu pomirenja. Mi moramo priznati svoju istinu, priznati istinu o drugome i na toj istini graditi i svoje pokajanje... Mislim da je vrijeme rada u REKOM-u, vrijeme gradnje sada već, a ne samo traženja kako graditi. (Andrija Kopilović, Teološko katehetski institut u Subotici, Srbija, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010.)

Utvrđivanje činjenica ima ozdravljajući učinak.

Utvrđivanje činjenica o stradanjima i zločinima ima bitan, ozdravljajući učinak. Traženje oprostjenja, ophođenja s vlastitim nedjelima, usijanim pamćenjem o stradanjima i zaboravom, slijepilom za patnju drugoga. Uz zahvalnost REKOM-u što ne zanemaruje ulogu religija u osposobljavanju ljudi za istinu, pravdu i pomirenje... ona nas čini budnim za patnju drugoga te tako angažiranim u stvaranju boljeg svijeta. (Poruka Fra Mije Džolana, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Važno je da se svaki narod suoči sa svojim nedjelima

.... Prikupljanje činjenica, to je jedan mukotrpan posao i vrlo važan posao. Važna je ta atmosfera da se o tome razgovara. Da se svak suoči sa svojim nedjelima, svaki narod. To je jako važno nešto da se razvije svijest, da to samom tebi nije dobro... Treba dati ljudima i pravo da ne govore... (Boško Tošović, ispred Mitropolije Dabrobosanske, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Najpre da stvorimo nacionalnu komisiju, a potom da idemo na viši, regionalni nivo.

Niko više ne osporava nečiju bol, niko više ne osporava žrtvu.... Regionalni nivo REKOM-a funkcioniše po sistemu da je rat bio regionalan. Ja bih definisao da je rat bio malo drugačiji... Nekako mi je prilježnije funkcionisanje i stvaranje jedne nacionalne državne organizacije, to je nešto što je možda neophodnije Bosni i Hercegovini, više nego Hrvatskoj ili Srbiji. Nacionalna organizacija u kojoj bismo se mi sami suočili sa sobom, a potom sa tog nižeg stupnja išli na jedan viši, na regionalni. Ali suštinski jeste bitno načelno da se ne zaboravi nijedna žrtva. ... Hajte da vidimo činjenice i da ih iznesemo i da budemo iskreni...

Žrtva ima ime i prezime i REKOM, ili bilo koja druga organizacija, koja se time bavi treba napraviti popis. Takođe je bitno da ime i prezime ima žrtvu (Vanja Jovanović, paroh Stare crkve u Sarajevu, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Predstavnik protestantskih zajednica bi trebalo da bude na ovakvim događajima, uz podršku Međureligijskog vijeća u BiH.

Trebalo bi da vjerska trojka ili četvorka, koja je u Međureligijskom vijeću, poduprije tu ideju i da jedan predstavnik svih protestantskih zajednica bude prisutan na ovakvim događajima. (Radivoje Kostadinović, Hrišćanska adventistička crkva u BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Inicijativu REKOM shvatiti kao vađenje iz situacije žrtve, njihovo liječenje.

Pozitivni potencijal religija za mir je neizmjeran pod uvjetom da religije izvadimo iz političke manipulacije. REKOM-u bi preporučio da ide tamo gdje religije funkcioniraju kao kao zajednica vjere, kao proizvođači unutrašnje snage, duhovnosti, smisla, religijskih proizvoda. (...)Preporučujem da u svim definicijama REKOM-a više budu postavljeni izgradnja zdravoga društva, pomirenja, principi ljudskoga društva svijeta da napravimo normalno društvo. (..) Temeljna preporuka je da se inicijativa REKOM shvati kao vađenje iz situacije žrtve, liječenje njihove situacije. (fra Ivo Marković, Interreligijska služba Oči u oči, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

REKOM mora napraviti poseban plan za svako područje.

Mi kao verske zajednice ne smemo prikrivati zločinca bez obzira u čijem dvorištu se nalazili i u čijoj kući. Mislim da tu verske zajednice moraju odigrati pozitivnu ulogu bez obzira o kakvom idealu se radi, jer ako je neko oduzeo život nekome ili uništio neku porodicu mi se trebamo truditi da pravda Božja, kao i pravda ljudska njega stigne. S tim da će stići pomirenje (...) Mi moramo za svako područje da napravimo poseban plan koji će biti u sklopu Statuta REKOM-a. I mora se primeniti prema uslovima pod kojima se odvijao određeni događaj, koji je pridoneo da nastanu žrtve... (Protojerej Stavrofor Dragi Kostadinovski, arhijerski zamenik, Makedonska pravoslavna crkva, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Potrebna je interdisciplinarna bogoslovska platforma o uzrocima i posledicama rata.

Ja sam u Beogradu predložio da se formira jedna interdisciplinarna bogoslovska platforma, koja bi promišljala u okviru svog diskursa uzroke i posledice sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Platforme, koja bi se bavila takozvanom

kontekstualnom političkom teologijom, koja postavlja suštinsko antropološko pitanje; gde je bio čovek na stratištima bivše Jugoslavije, i gde je nestao Bog u takvom čoveku. (Nikola Knežević, Protestansko-teološki fakultet u Novom Sadu, Srbija, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Od verskih zajednica treba očekivati da među vjernicima šire informacije o Inicijativi REKOM, a manje u zagovaranju vjerskih vođa.

Vjerske zajednice i crkve mogu da budu senzibilizirane za ovu temu i da primaju informaciju i da je šire dalje. Puno manje treba očekivat u zagovaračkom smislu, a puno više bi se ja oslonila na vjernički identitet samih vjerskih vođa i onih koji se nalaze unutar vjerskih zajednica. Mislim da je važno da REKOM računa na vjernike, da računa na to da postoje oni kojima je bog prije svega važan i da će oni zbog toga svaku ovakvu inicijativu podržat. (Amra Pandžo, Udruženje za dijalog i porodici i društvu Mali koraci, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Ne smije se praviti razlika između velikih i malih zločina.

... Podjela na velike i male zločine, da ne postoji rizik da oni odu u zaborav i da budu zapostavljeni; to su progon i tortura preko 20 hiljada ljudi na Pešteri, koji su u Miloševićevom režimu doživjeli najteže oblike mučenja. Mislim da je ovakva inicijativa posebno važna i možete računati na Islamsku zajednicu u Srbiji, na sve naše kapacitete i resurse, na našu saradnju, sve što budemo u prilici učinićemo dostupnim. (Muamer Zukorlić, predsednik Mešihata Islamske verske zajednice u Srbiji, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Spremni smo da u REKOM-u uradimo sve da žrtve dobiju pravdu.

Mi smo spremni da u Inicijativi za REKOM uradimo nešto dobro, da se žrtve osećaju dobro i da dobiju pravdu, kako im i sleduje. (Skender ef Buzaku, Islamska verska zajednica u Makedoniji, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

REKOM treba da prikupi dovoljno činjenica da istoričari napišu opšte prihvatljivu istoriju.

Ja mislim da vjerske zajednice treba da postanu dio fronta, koji REKOM treba da postigne, a ne samo da bude komisija. Fronta, koji će ohrabriti vjernike, dati im mogućnost da svoja saznanja o istini direktno prenesu ljudima, koji će sakupljat ove podatke. Međutim, vrlo bitno pitanje šta crkve i vjerske zajednice očekuju od REKOM-a.(...)REKOM ne treba da određuje karakter rata, da ga artikulira, da se bavi prikupljanjem činjenica i informacija, koje budućoj generaciji, istoričarima, ljudima koji treba da napišu opšteprihvatljivu istoriju ovog prostora. Govorim o cijeloj regiji. Da prikupi dovoljnu bazu podataka, koja će sutra biti relevantna da istoričari počnu da pišu jednu opšteprihvatljivu istoriju.(Boris Kožemjakin, Jevrejska zajednica u BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Kod vjernika treba stvarati emocionalni pristup i klimu, koja će omogućiti zajednički život.

Otvaranje masovnih grobnica, pominjanje zločina.... To je ono gdje je naša uloga kao sveštenika, kao pastira, mora se stvarati atmosfera i klima da to ne bude poziv na osvetu... Dakle, treba razvijat osjećaj konkretizovanja stvari, ali i osjećaj praštanja i međusobnog života. (Danilo Pavlović, sveštenik u manastiru u Žitomisliću, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Podrška radu REKOM-u ne znači punomoć.

Ako smo podržali ovaj rad, to ne znači da smo dali punomoć. Ja ću napraviti izvještaj, pa ću vidjeti da dobijem nekakav stav od crkve. Ali, ja ne vjerujem da će neko sad dobit punomoć. Niti mislim da treba bit ambicija REKOM-a da tumači ovaj tekst, već više da te procese podrži. (Boško Tošović, Mitropolija Dabro-bosanska, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Neki minimum zajedničke istine je nužan sada.

Neki minimum zajedničke istine nužan je za daljnje procese u regionu i u samim zemljama ovdje. Dakle, potreba je tu jasna i mora se na ovom projektu raditi. ... Mislim da sada ljudi uviđaju da je potreban zajednički konsenzus oko nekog dijela istine da bi ovi prostori ovdje mogli normalno živjeti. I smatram da postoji dobra količina pozitivne energije za mobilizaciju da se to uradi. (Fra Ivo Marković, Interreligijska služba Oči u oči, BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Najveći naš potencijal je u stvaranju dobre klime za komisiju, među vjernicima.

Mislim da smo malo zaboravili da mi kao vjernici, a to je jedan od najvećih potencijala, možemo napraviti dobru klimu među vjernicima. (Jakob Pfeifer, župnik u Odžacima, Srbija, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Podrška REKOM-u molitvom.

U Beogradu sam predložila da mi podržimo Inicijativu REKOM na naš vernički način – molitvom za žrtve. S tim što bih ja još dodala nužno je da se molimo i za počinitelje zločina. (Marijana Ajzenkol, Međureligijski centar, Beograd, Srbija, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembra 2010)

Elemente za pomirenje ugraditi u program za odgoj, kroz vjeronauk.

Za ovo je potrebna ona unutrašnja energija, koja se može ugraditi u program za odgoj kroz vjeronauk. Imali smo istraživanja o tome koliki je kapacitet za odgoj, za pomirenje, izgradnju stavova prema nasilju, odnosno nenasilju kroz sadržaj školskog vjeronauka. I rezultati su više nego porazni, gotovo nikakvi (...) Za odgoj za pomirenje, odgoj da se bude otvoren za pomirenje, je nešto na čemu bi... ako se ove činjenice mogle iskoristiti. Bez toga će ovaj projekat propast. (Marko Antonio Brkić, Međureligijski institut BiH, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010)

Ja mislim da je velika uloga veroučitelja. Može učenik da upita veroučitelja a ko su baptisti? Odmah dobiti odgovor - jao pa to su sektaši, nemojte ni pominjati. Ili, ko su muslimani? (...) Znači veroučitelji treba da budu u stanju da objasne šta je šta i da ne budu izvor dezinformacije (...) Znači, veroučitelji treba da više imaju neke susrete i forume od svih verskih zajednica. To je jako važno, jer mi stvaramo nova pokoljenja i kod njih unosimo informacije da onaj drugi koji drugačije veruje, koji ima drugačiji praznik, da nije manje vredan, da nije nedostojan našeg druženja i pažnje. To je veliko pitanje i nisam siguran da su veroučitelji na ovim prostorima dovoljno edukovani. Isto i udžbenici veronauke i istorije... (Živica Tucić, verski analitičar, Verska informativna agencija, Beograd, Srbija, Regionalne konsultacije sa vjerskim zajednicama i crkvama, Sarajevo, BiH, 4. novembar 2010).